

УДК 378.09

Грішнова Олена Антонівна,*доктор економічних наук, професор кафедри економіки підприємства Київського національного університету імені Тараса Шевченка (м. Київ);***Брінцева Олена Григоріївна,***кандидат економічних наук, доцент кафедри управління персоналом та економіки праці ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» (м. Київ)*

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ВИЩОЇ ОСВІТИ І ПРАЦІВНИКІВ: ЯК СТВОРЮЄТЬСЯ ФІКТИВНИЙ ЛЮДСЬКИЙ КАПІТАЛ?

Визначено основні ознаки конкурентоспроможності (КС) вищої освіти, розроблено систему факторів, що впливають на КС вищих навчальних закладів (ВНЗ), узагальнено показники вітчизняних університетів у міжнародних рейтингах, систематизовано основні проблеми, які знижують конкурентоспроможність вітчизняної освітньої системи і, відповідно, КС випускників ВНЗ на ринку праці, виявлено причини фіктивізації людського капіталу в освітній та соціально-трудої сферах, серед яких основною є низька ефективність соціальних та економічних реформ.

Ключові слова: конкурентоспроможність вищої освіти, фіктивізація людського капіталу, освітня система, соціально-трудова сфера, система факторів.

Постановка проблеми. Питання конкурентоспроможності в умовах ринкової економіки є нагальними. Стосовно освітньої системи вони набувають у сучасних умовах особливої актуальності, адже на тлі економічної, політичної (зокрема, затяжних воєнних подій на Сході), демографічної кризи в нашій країні спостерігається стрімке зростання чисельності абітурієнтів, які віддають перевагу вступу до закордонних вищих навчальних закладів. Українські студенти (і навіть школярі старших класів) масово виїжджають на навчання за кордон – передусім у Польщу, Чехію, Німеччину та в інші країни. Це зумовлює загострення кризи вітчизняної освітньої системи, необхідність її суттєвої модернізації, посилення конкурентоспроможності ВНЗ. Підготовка фахівців, яку здійснює ВНЗ, є важливим чинником конкурентоспроможності в довгостроковій перспективі та найбільш точно свідчить про якість освітніх послуг. Важливо враховувати, що процеси формування й утвердження КС ВНЗ і їх випускників, хоча й мають спільний стратегічний орієнтир, однак за короткостроковими цілями можуть не збігатися. Боротьба за більший набір студентів, а потім – за стабільне отримання від них плати за навчання (що є ознакою КС ВНЗ у короткостроковому

періоді) нерідко штовхає навчальні заклади до зниження вимог до абітурієнтів і результатів навчання студентів (що зменшує КС випускників і КС ВНЗ у довгостроковому періоді). Отож, далеко не всі випускники знаходять бажану роботу, тобто не весь людський капітал, сформований у системі вищої освіти, набуває продуктивної реалізації. Доволі часто відбуваються процеси фіктивізації, що призводить до зростання частки людського капіталу, на формування якого витрачаються значні ресурси, але який попри це не сприятиме економічному зростанню й не принесе користі суспільству.

Аналіз досліджень та публікацій. Різні аспекти конкурентоспроможності освітньої системи в сучасних умовах привертають увагу багатьох вітчизняних і зарубіжних вчених – Н.І. Верхоглядової [2], О.С. Гринькевич [3], Л. Джонсона [12], А.А. Дьякон [6; 11], І.С. Каленюк [11], А.М. Колота [7], Р.А. Фатхутдінова [8], Л.І. Яковенко [10] та ін., а також розглядаються в міжнародних рейтингах [12–21]. Однак, залишається недостатньо дослідженим питання формування непродуктивних форм людського капіталу в освітній сфері, взаємозв'язок між конкурентоспроможністю ВНЗ та фіктивізаційними процесами в царині людського капіталу.

Метою статті є дослідження питань конкурентоспроможності вищої освіти та її взаємозв'язку з конкурентоспроможністю працівників, причин і процесів фіктивізації людського капіталу в освітній та соціально-трудої сферах.

Виклад основного матеріалу. Конкурентоспроможність вищої освіти ми розглядаємо як інтегральний результат КС державних і приватних вищих навчальних закладів та інституційної інфраструктури, яка забезпечує їх діяльність, визначаючи умови їх функціонування, стимулюючи процес надання високоякісних освітніх послуг.

Конкурентоспроможність вищої освіти – це здатність ВНЗ країни: 1) готувати спеціалістів, що витримують конкурентну боротьбу у своїй професійній сфері на зовнішньому або внутрішньому ринку праці; розробляти конкурентоспроможні нововведення у цій сфері; вести ефективну відтворювальну політику у всіх сферах своєї діяльності [8, с. 37]; 2) формувати освітній продукт та асортимент послуг, що відповідають потребам конкурентного ринку [2]; 3) серед вищих навчальних закладів (у т.ч. зарубіжних) виділяти-

можність ВНЗ і характеризують: 1) конкурентоспроможність фахівців, підготовку яких здійснює ВНЗ на національному та міжнародному ринках праці; 2) ресурсне забезпечення (науково-освітній потенціал; матеріально-технічна база; інноваційний потенціал і його реалізація та ін.); 3) діяльність на ринку освітніх послуг (наявність різноманітних форм навчання; ефективність просування освітніх послуг на ринку; ціна навчання; загальна популярність і репутація; рівень закордонних зв'язків та ін.).

Досліджуючи питання конкурентоспроможності вітчизняної освітньої системи варто звернути увагу на міжнародні рейтинги. Загальні питання КС освітньої системи представлені у Глобальному індексі конкурентоспроможності (The Global Competitiveness Report) [14–18], оцінка системи вищої освіти різних країн здійснюється у рейтингу Universitas 21 [21]. Позитивною тенденцією є зростання якості системи освіти України за інтегральним показником: у 2017–2018 рр. порівняно з 2013–2014 рр. вона зросла на 23 пункти в Глобальному індексі конкурентоспроможності (табл. 1).

Таблиця 1. Складові Глобального індексу конкурентоспроможності, які характеризують освітню систему України у 2013–2018 рр.

Найменування показника	Місце України в Глобальному індексі конкурентоспроможності				
	2013–2014 рр.	2014–2015 рр.	2015–2016 рр.	2016–2017 рр.	2017–2018 рр.
Якість системи освіти в цілому	79	72	54	56	56
Якість початкової освіти	37	40	45	51	42
Охоплення середньою освітою	54	41	39	53	51
Охоплення вищою освітою	10	13	14	11	16
Стан вищої і професійної освіти (в цілому)	43	40	34	33	35
Якість освіти з менеджменту	115	88	87	93	88
Якість вищої математичної і природничої освіти	28	30	38	27	27
Кількість країн, які брали участь в дослідженні	148	144	144	138	137

Джерело: складено авторами за даними [14–18].

ся кращими соціально-економічними показниками, підвищувати свої позиції у рейтингах, бути привабливими як для вітчизняних, так і для іноземних студентів; 4) функціонувати безкризово, мобільно, адаптуватися до нових вимог, до зміни умов ринку праці та соціальних запитів.

Наведені положення, а також результати досліджень інших зарубіжних і вітчизняних учених в цій царині [3, 6–11] дають змогу розробити систему факторів, які впливають на конкурентоспро-

можність національної освітньої системи, особливо за такими вимірами Глобального індексу конкурентоспроможності як охоплення середньою освітою, якість початкової та освіти з менеджменту.

Рейтинг Universitas 21 забезпечує комплексну оцінку системи вищої освіти за такими чотирма агрегованими категоріями: ресурси, середовище, зв'язки, результативність (табл. 2).

Таблиця 2. Українська система вищої освіти в рейтингу Universitas 21, 2012–2017, %¹

Рік	Агреговані категорії рейтингу				Загалом
	Ресурси	Середовище	Зв'язки	Результативність	
2012	76,0	84,6	39,2	23,7	58,6
2013	51,7	74,8	51,2	25,3	49,0
2014	49,9	75,2	31,0	23,7	43,9
2015	54,2	68,3	33,2	23,0	43,8
2016	53,0	69,0	27,0	23,0	42,0
2017	67,0	73,0	36,0	24,0	48,0

Примітка¹. За 100 % у рейтингу приймається стан системи вищої освіти в США.

Джерело: складено авторами за даними [21].

В цілому у 2012–2017 рр. відбулось зниження загального індикатора на 10,6 відсоткових пунктів. У 2017 р. Україна посіла 35 місце (з 50 країн). За державними витратами на вищу освіту у відсотках до ВВП Україна посідає друге місце, однак про те, що цей показник не відображає адекватно стан справ у сфері фінансування вищої освіти свідчать украї низькі річні видатки на 1 студента денної форми (в доларах США за ПКС у 2013 р.). Видатки на наукові дослідження у ВНЗ навіть у % ВВП мають украї низький рейтинг (46 місце), а фактичний рівень їх взагалі мізерний. За загальною кількістю публікацій Україна посідає 48 місце. Це свідчить про низькі можливості вітчизняних ВНЗ для посилення матеріально-технічної бази та розвитку науково-освітнього потенціалу – основи їхньої КС.

Конкурентоспроможність ВНЗ допомагають оцінити такі міжнародні дослідження та побудовані на їхній основі рейтинги: The QS World University Rankings (Великобританія) [19], The Times Higher Education World University Rankings (Be-

позицій є [10]: масштаби та фінансовий потенціал; кваліфікація викладацького й дослідницького складу; обсяги дослідницької діяльності та комерціалізації її результатів; міжнародна мобільність студентів і викладачів.

На жаль, у закордонних освітніх рейтингах українські ВНЗ представлені доволі слабо. Так, у рейтингу The QS World University Rankings 2018 [18] є тільки 6 українських ВНЗ – Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна (посідає 401–410 місце), Київський національний університет імені Тараса Шевченка (411–420), НТУУ “Київський політехнічний університет імені Ігоря Сікорського” (501–550), НТУ “Харківський політехнічний університет” (701–750), Донецький національний університет імені Василя Стуса (801–1000) та Сумський державний університет (801–1000).

Нижчі позиції у 2018 р. вітчизняні ВНЗ посіли у The Times Higher Education World University Rankings (табл. 3).

Таблиця 3. Українські ВНЗ у The Times Higher Education World University Rankings 2018 р.

Місце	ВНЗ	Чисельність студентів, які навчаються повний день	Чисельність студентів на 1 працівника	Частка зарубіжних студентів, %	Частка жінок та чоловіків серед студентів, %
801–1000	Київський національний університет імені Тараса Шевченка	22152	8,7	4,0	62 : 38
1001+	Львівський національний університет імені Івана Франка	18632	11,3	1,0	68 : 32
1001+	Львівський національний політехнічний університет	28691	12,2	1,0	н/д
1001+	НТУУ “Київський політехнічний університет імені Ігоря Сікорського”	21601	8,3	1,0	32 : 68
1001+	Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна	16067	9,8	27,0	53 : 47

Джерело: складено авторами за даними [20].

ликобританія) [20], Webometrics (Іспанія) [13]. Ключовими конкурентними перевагами ВНЗ у міжнародних рейтингах для досягнення високих

Вочевидь, навіть у провідних вітчизняних ВНЗ частка зарубіжних студентів украї низька. Це також є свідченням низького рівня інтерна-

ціоналізації українських ВНЗ, необхідності посилення конкурентоспроможності на світовому ринку освітніх послуг.

У рейтингу Webometrics [13] у 2018 р. серед відомих українських університетів представлений тільки НТУУ “Київський політехнічний університет імені Ігоря Сікорського” (1729 місце в світі). Ймовірно, більшість вітчизняних університетів не подавали інформацію для участі в цьому рейтингу.

Високі позиції у міжнародних рейтингах є важливим індикатором конкурентоспроможності ВНЗ, що сприяє залученню більшої чисельності зарубіжних студентів. Тому необхідно якомога більше поширювати інформацію про ВНЗ, розвиток бренду ВНЗ в Україні та світі.

Варто зауважити, що не тільки позиції в міжнародних рейтингах, а й загальний стан справ у цій сфері свідчить, що наразі освітня система України перебуває в умовах глибокої кризи, зумовленої як невдалими спробами її реформування, так і відвертим ігноруванням державою і, відповідно, керівництвом ВНЗ права переважної більшості викладачів на продуктивну науково-освітню зайнятість.

Все це поглиблює процеси фіктивізації національного людського капіталу в освітній та соціально-трудовій сфері. В освітній сфері формування непродуктивних форм людського капіталу відбувається під впливом таких чинників [4, с. 98]: зниження якості освітніх послуг та корупція, що створює передумови для отримання освітньо-кваліфікаційних рівнів, не підтверджених реальними знаннями та навичками; державні та приватні витрати на фінансування ВНЗ, які не надають якісні, конкурентоспроможні освітні послуги; низький рівень заробітної плати у сфері освіти; низький рівень соціальної відповідальності як науково-педагогічних працівників, так і студентів; інвестиції у фіктивні дослідження, які майже не можливо застосувати на практиці, та ін. У соціально-трудовій сфері фіктивізаційні процеси зумовлені [4, с. 98]: зниженням цінності вищої освіти на ринку праці; усталеною практикою прийняття на роботу “через знайомих”, без справедливого конкурсного відбору; необґрунтованою рівнем складності та важливості робіт диференціацією в оплаті праці; впливом негативної масової культури, цілеспрямованим вихованням прагнення до отримання “легких” грошей; зміною ціннісних орієнтирів молоді, утвердженням пріоритету матеріального над духовним і соціальним та ін.

Узагальнюючи наявні тенденції фіктивізації людського капіталу в освітній та соціально-тру-

довій сфері, можна виокремити такі основні проблеми, які знижують конкурентоспроможність вітчизняної освітньої системи і, відповідно, КС випускників ВНЗ на ринку праці:

1. Низький рівень конкурентоспроможності фахівців, підготовку яких здійснюють чимало ВНЗ. Основною складовою КС ВНЗ має бути попит на його випускників на ринку праці, що досягається за рахунок конкурентоспроможних знань і навичок, які отримують студенти у процесі навчання. Зниження вимог до студентів автоматично призводить до зниження престижності диплома ВНЗ, поглиблення фіктивізаційних тенденцій у сфері вищої освіти. Однак низький рівень соціальної відповідальності українського суспільства в цілому і, зокрема, студентів зумовлює тимчасове зростання попиту і на послуги ВНЗ, які не реалізують на практиці принципи академічної доброчесності та не сприяють прогресивному розвитку освітньої системи в довгостроковому періоді.

2. Зниження науково-освітнього потенціалу ВНЗ. Зростання вимог до викладачів при отриманні наукових ступенів та вчених звань на тлі зниження їх реальної заробітної плати сприяє відпливу найбільш талановитих, кваліфікованих працівників зі сфери освіти. Адже великі інвестиції у власний розвиток при масових скороченнях і низькій заробітній платі у ВНЗ не можуть бути вигідними. Загалом вкрай необхідне підвищення заробітних плат у сфері середньої освіти, яке відбулося нещодавно, ще більше знизило престижність роботи викладача ВНЗ, адже наразі заробітна плата доцента (а в окремих ВНЗ - навіть і професора) не перевищує заробітну плату вчителя. Але ж підготовка науково-педагогічних працівників потребує значно більше часу, зусиль і матеріальних витрат, особливо коли йдеться про здобуття наукових ступенів та вчених звань.

3. Неналежна матеріально-технічна база. Для багатьох вітчизняних ВНЗ матеріально-технічна база є одним із ключових чинників зниження їх конкурентоспроможності, адже вона має виняткове значення для підготовки фахівців технічних спеціальностей, та й узагалі значною мірою формує уявлення про ВНЗ, його сприйняття абітурієнтами та студентами. Державні ВНЗ часто-густо не надають належного значення (зокрема через нестачу фінансування) питанням розвитку матеріально-технічної бази, і тому деякі потенційні абітурієнти обирають приватні ВНЗ, які можуть їм забезпечити гідні умови навчання.

4. Асиметрії на ринку праці. Вони пов'язані передусім з невідповідністю між чисельністю людей, які мають вищу освіту, та обсягами ро-

біт, для виконання яких вона реально потрібна. Тому багатьом працівникам радять “забути все, чому їх вчили в університеті” й здобувати досить примітивні практичні навички, які необхідні для успішного виконання трудових функцій. Це призводить до фіктивізації сформованого в освітній сфері людського капіталу, його різноманітних деформацій, зниження цінності вищої освіти. За умови інноваційного розвитку національної економіки, створення нових робочих місць для висококваліфікованих працівників ця проблема була б менш гострою, адже попит ринку праці дедалі більшою мірою відповідав би зростаючому трудовому потенціалу суспільства. Однак наявна кон’юнктура вітчизняного ринку праці призводить до фіктивізації людського капіталу великої частини працівників з вищою освітою, посилення міграційних настроїв та збільшення впливу висококваліфікованих працівників за кордон [1, с. 24].

5. Низький рівень гнучкості вітчизняних ВНЗ щодо форм навчання. Вітчизняні ВНЗ у сучасних умовах тільки починають поступово переходити до дистанційних форм навчання, розробки та використання відповідного програмного забезпечення. Це зменшує можливості студентів щодо вивчення навчального матеріалу в зручному для них форматі та викликає суто формальне ставлення до навчання тих, хто поєднує його з роботою. Як наслідок – вміння отримувати нечесні оцінки, тобто формування асоціального і фіктивного людського капіталу.

6. Зростання попиту вітчизняних абітурієнтів на освіту за кордоном. Зазначимо, що таке зростання викликане переважно бажанням емігрувати в більш розвинені країни на тлі незадоволення перебігом реформ та процвітанням корупції в Україні. На тлі посилення міграційних настроїв зростає конкурентоспроможність освітніх послуг закордонних ВНЗ, навчання у яких розглядаєть-

ся українськими студентами як можливість працевлаштування в зарубіжних країнах, отримання більш конкурентоспроможного диплому на світовому ринку праці.

Для подолання цих проблем слід розробити і втілити у життя концепцію соціально-економічної політики. Її складовими мають бути, зокрема, регіональна, міграційна й освітня політики, спрямовані на максимальне збільшення і раціональне використання людського капіталу в Україні, основні напрями яких ми вже пропонували в опублікованих працях [5, с. 40–41].

Висновки. Отже, фіктивізаційні процеси відбуваються як у сфері освіти, що передусім пов’язані з формуванням непродуктивних форм людського капіталу, низькою конкурентоспроможністю освітніх послуг вітчизняних ВНЗ, так і на ринку праці. Серед причин — неможливість продуктивного використання наявного людського капіталу, сформованого в системі освіти і асиметрії в соціально-трудої сфері. Орієнтація на виживання у звичному форматі, а не на стратегічні реформи і конкурентоспроможність, консервує деструктивний попит ринку праці, коли особи з вищою освітою працюють на робочих місцях, які їм не потрібні. Все це спонукає ВНЗ зменшувати вимоги до вступників і до результатів навчання студентів, виштовхуючи найперспективніший людський капітал за кордон і фіктивізуючи значну частину людського капіталу в Україні.

Зменшення процесів фіктивізації в освітній та соціально-трудої сферах є одним із найважливіших завдань сучасних теоретико-прикладних досліджень у царині людського капіталу, адже тільки продуктивне використання якомога більшої частини людського капіталу є запорукою відродження національної економіки, зростання ВВП, подолання кризових явищ у багатьох сферах суспільного життя, зниження негативного впливу міграційних процесів.

Список використаних джерел

1. Бринцева Е.Г. Человеческий капитал в сфере науки и образования: тенденции фиктивизации / Е.Г. Бринцева // *Człowiek – Społeczeństwo – Gospodarka Tom 5: Problemy zatrudnienia w organizacjach*. Uniwersytet Zielonogórski-2017. – P. 15–26.
2. Верхоглядова Н.І. Економічний вимір якості вищої освіти як складової національної конкурентоспроможності: моногр. / Н.І. Верхоглядова. — Донецьк: Вид-во ДНУ, 2004. – 196 с.
3. Гринькевич О.С. Застосування теорії нечітких множин у рейтинговій оцінці конкурентоспроможності ВНЗ / О.С. Гринькевич, О.З. Сорочак [Електронний ресурс]. – URL: http://archive.nbuv.gov.ua /portal/soc_gum/Ek/2011_1-3/9.pdf
4. Грішнова О.А., Брінцева О.Г. Фіктивний людський капітал: сутність, характерні особливості, чинники формування / О.А. Грішнова, О.Г. Брінцева // *Демографія та соціальна економіка*. – 2015. – № 1 (23). – С. 90–101.
5. Грішнова О.А. Людський, інтелектуальний і соціальний капітал України: сутність, взаємозв’язок, оцінка, напрями розвитку / О.А. Грішнова // *Соціально-трудої відносини: теорія та практика*. – 2014. – № 1. – С. 34–42.
6. Дьякон А.А. Світові рейтинги університетів та їх роль у розвитку сучасної вищої освіти / А.А. Дьякон // *Освітній імператив суспільного розвитку: моногр.*; за заг. ред.

- д.е.н., проф. І.С. Каленюк – Чернігів: ЧДІЕУ, 2014. – С. 46–54.
7. Колот А.М. Вища освіта як чинник формування людського капіталу: сучасний стан, тенденції розвитку / А.М. Колот // Вісник Прикарпатського університету. Економіка. – 2007. – Вип. 4. – С.12–16.
 8. Фатхутдинов Р.А. Управление конкурентоспособностью вуза / Р.А. Фатхутдинов // Высшее образование в России. – 2006. – № 9. – С. 37–38.
 9. Царенко І.О. Фактори конкурентоспроможності вищої освіти [Електронний ресурс]. — URL : http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/3814/1/Tsarenko_Lviv_.pdf
 10. Яковенко Л.І. Економічні основи модернізації вищої освіти в умовах становлення економіки знань : моногр. / Л.І. Яковенко, О.В. Пашенко. – Полтава: Скайтек, 2011. – 216 с.
 11. Dyakon A.A. Development of higher education in a globalized world / A.A. Dyakon, I.S. Kalenyuk // Demography and social economy. – 2014. – № 1. – С. 24–36.
 12. Johnson L., Adams Becker S., Cummins M., Estrada V., Freeman A. and Hall C. NMC Horizon Report: 2016 Higher Education Edition [Electronic resource] / Austin, Texas: The New Media Consortium, 2016. – Access mode : <http://cdn.nmc.org/media/2016-nmc-horizon-report-he-EN.pdf>
 13. Ranking web of universities. Ukraine [Electronic resource]. – Available at: <http://www.webometrics.info/en/search/Rankings/ukraine>
 14. The Global Competitiveness Report 2013–2014 [Electronic resource]. – Available at: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2013-14.pdf
 15. The Global Competitiveness Report 2014–2015 [Electronic resource]. – Available at: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2014-15.pdf
 16. The Global Competitiveness Report 2015–2016 [Electronic resource]. – Available at: https://www.smm.lt/uploads/documents/mokslas/Global_Competitiveness_Report_2015-2016.pdf
 17. The Global Competitiveness Report 2016–2017 [Electronic resource]. – Available at: http://www3.weforum.org/docs/GCR2016-2017/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2016-2017_FINAL.pdf
 18. The Global Competitiveness Report 2017–2018 [Electronic resource]. – Available at: <http://www3.weforum.org/docs/GCR2017-2018/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2017%E2%80%932018.pdf>
 19. The QS World University Rankings 2018 [Electronic resource]. – Available at: <https://www.topuniversities.com/university-rankings/world-university-rankings/2018>
 20. The Times Higher Education World University Rankings 2018 [Electronic resource]. — Available at: https://www.timeshighereducation.com/world-university-rankings/2018/world-ranking#!/page/0/length/25/locations/UA/sort_by/rank/sort_order/asc/cols/stats
 21. U21 Ranking of National Higher Education Systems 2017 [Electronic resource]. – Available at: <http://www.universitas21.com/article/projects/details/152/u21-ranking-of-national-higher-education-systems-2017>

Grishnova, Olena Antonivna,

ScD in Economics, Professor in the Department of Enterprise Economics at Taras Shevchenko National University of Kyiv (Kyiv);

Brintseva, Olena Hryhoriyvna,

PhD in Economics, Associate Professor in the Department of Personnel Management and Labour Economics at Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman (Kyiv)

© Grishnova, O.A. and Brintseva, O.H., 2018

Competitiveness of the higher education and employees: how the fictitious human capital is created?

This article determined the major features of competitiveness of higher education, developed the system of factors influencing the competitiveness of the higher educational institutions. The study generalized the indices of domestic universities in the international rankings, systemized the main problems that reduce the competitiveness of the domestic educational system and, accordingly, the competitiveness of university graduates in the labor market. It highlighted the causes of fictitious human capital in the educational, social and labor spheres, among which the main is low efficiency of social and economic reforms.

Key words: *competitiveness of the higher education, fictitious human capital, educational system, social and labor sphere, system of factors.*

Стаття надійшла 26.03.2018